

Н.М. Петріца

(Ужгород)

ЧЕСЬКІ ЖІНОЧІ АНТРОПОФОРМУЛИ ДОПРІЗВИЩЕВОГО ПЕРІОДУ

УДК 811.162.3'373.23'04

Петріца Н.М. Чеські жіночі антропоформули допрізвищевого періоду; 14 стор.; кількість бібліографічних джерел - 5; мова українська.

Анотація. У статті здійснено аналіз засобів та способів творення жіночих антропонімних формул, зафіксованих у чеських писемних пам'ятках допрізвищевого періоду.

Ключові слова: антропонім, однолексемні іменування, багатолексемні антропоніми, відтопонімне означення, патронім, прізвисько.

У роботах з чеської історичної ономастики мало уваги приділяється формулам іменування жінок, оскільки останні рідше згадуються в пам'ятках ділової писемності XI-XVIII ст. Частково жіночі історичні антропоніми представлені у праці Й.Бенеша “O českých příjmeních“, у розвідках Ф.Їлека “Přechylování jmen jako výraz rozdílu v pohlaví“.

Чеські жіночі іменування періоду зародження та формування складених власних назв особи залишаються ще маловивченим сегментом історичної антропоніміки.

Іменування жінок у догуситський період. Іменування жінок у чеських пам'ятках ділової писемності простежуються з XIV ст. Як правило, це були поширені словосполучення, що, крім особового імені жінки, передбачали наявність назви за батьком чи чоловіком. Дослідники історичної антропонімії переконані, що з найдавніших часів сімейні зв'язки на мовному рівні виражалися аналітичним і синтетичним способом [1, с. 4]. Перший спосіб вважають давнішим. Аналітичний спосіб передбачав наявність у складі посесивної синтагми таких лексем як *син, донька, жінка, вдова, батько* [4, с. 27].

У пам'ятках літописного жанру жіночих імен близько 1%. Ними, як правило, ідентифікували жінок та доньок чеських князів. Перші фіксації жіночих імен у літописних джерелах датуються 894 роком: доньки першого чеського князя Крока *Kazi, Theta* (894 AGO, 386), *Ludmila, Zlavoboris comitis filia* (894 AGO, 386). Далі фіксується ім'я сестри Болеслава Збожного, котра прийняла хрещене ім'я Марія, ставши першою ігуменею монастиря св. Їржі: *Huius soror Mlada nomine hoc ipso mutato Maria* (957 AGO, 387).

З XI ст. першою є фіксація іменування Божени, матері князя Бржецислава: *obiit Bozena, coniunx Oldrici, mater Bracizlai* (1052 AGO, 389); далі інші княгині: *Judita, uxor Bracizlai, ductrix Boemie* (1052 AGO, 389), *regina Zuatava* (1111 AGO, 392), *Eufemia vocata que Botschconis erat domini* (1255 CDS, 534), *filia Pribizlai, Eufemia* (1252 CDS, 534), *Agnes uxor Cупоннс фїлнн Gumpoldn* (1193 CDB-I, 309), *Modlns cum uxore et фїлна, Мнлохна* (1132 CDB-I, 130), *Seraua фїлна Vodobe* (1132 CDB-I, 406), *Boletnla фїлна Ugronns* (1132 CDB-I, 406), *Тронанус et fratres sun, фїлнн Dluhomnln* (1183 CDB-I, 419). Вищезазначені фіксації свідчать, що індивідуалізація жінок досягалася переважно з допомогою описових патронімічних та андронімічних назв, за винятком імені королеви Славати. Часто особове ім'я жінки було включене до ланцюга імен, що вказували на сімейну належність: *Krabaua, cum filia nomine Nebroga, altera Znznaua, tersna Seyka* (1088 CDB-I, 390); *Мнлнса, фїлна eius Rozneta cum фїлнаbus Koys, Vnsemnla et Mutnna* (1088 CDB-I, 390); *utana, Bogumnla, Radohna, Bratrohna, Wratena, Decana* (1100 CDB-I, 105); *Iohannis episcopi familia: Munis, Radowan, Uteha, Ratua, Malaua, Manka, Bohumila, Mosna, Milgozt, Branka, Cikta, Agta, Piuona, Hanata, Nepriuad, Morawka, Thoma, Mztнss, Boletag* (1148 CDB-I, 157); *Radata cum uxore et tres фїлннс et una фїлна, Мнлhost, Bogdan, Rados, Bratromnla* (1132 CDB-I, 130).

Іменування жінок у XIV ст. представлені у вигляді одно- та дволексемних антропонімів. У межах однолексемного способу індивідуалізація проявлялася таким чином, що особове ім'я жінки вживалося в постпозиції до імені чоловіка чи батька: *Rzehako de Plužna et Maretha*

conjunx sua (1396 BL, 16), *Wojír a Ewa žena jeho* (1397 Ač-2, 357), *dictus Marcus dicte Jane conthorali sue* (1388 BL, 14), *conthorali sue Marcze* (1387 BL, 13), *uxori sui Elizabeth* (1396 BL, 19), *Margarethe conthoralis sue nomine* (1377 LN, 21), *uxori sue dicte Marusse* (1377 BL, 10).

Виняток становили іменування вдів: *viduam Gyelena* (1377 BL, 10), *Agnežka wdowa* (1397 Ač-2, 357).

Однак найчастіше ім'я жінки доповнювалося іменем чоловіка чи батька. Аналізований матеріал засвідчує, що в XIV ст. детермінація за родичами чоловічої статі реалізована у вигляді описових андронімів чи патронімів: *Phiolca, filia ducis de Tessyn* (1305 CFP, 370), *Anna žena urozeného Petra z Šternberka* (1395 Ač-1, 139), *pani Annu ženu Puoty mladšieho* (1396 Ač-2, 49), *domina Milena uxor Niemeczkonis* (1376 BL, 12), *Domka, relicta Rinardi de Kowarzow* (1318 PDZ-1, 25), *Marusska filia Quiechonis* (1372 BL, 8), *Katherina et Luxa filie Janonis de Bezdyez* (1362 BL, 4), *Maretha et Anka filie bone memorie Bohuchvalonis* (1391 BL, 15), *Jan Diuisij de Sudomirz filia* (1392 BL, 16), *Jana filia olim Pauli Kuthe* (1397 BL, 20), *Marzka, Byetha, Barthiena, Duchna filie Badkonis* (1376 BL, 9).

Меншою кількістю представлені дволексемні іменування жінок без вказівки на сімейну належність. Як правило, такі антропоніми містили відтопонімне означення та ідентифікували жінок знатного роду або вказували місце проживання особи (в актах міської самоуправи): *domine Kaczczze de Mssen* (1379 BL, 11), *Kaczczze de Sudomirz* (1384 BL, 13), *Markleta de Bukowen* (1380 BL, 11), *Margaretam de Lkanye* (1324 PDZ-1, 23), *Margaretham de Nowosedl* (1318 PDZ-1, 29).

Оказіональними є фіксації трилексемних іменувань жінок, котрі крім особового імені жінки містять описовий андронім та патронім: *žena krále Janová a dci Václava druhého poslednie Elška* (1310 ChBD, 36), або відтопонімне означення та описовий андронім: *domina Wanka de Chotietow uxor olym Radkonis* (1381 BL, 12).

Питома вага різних способів ідентифікації жінок представлена в таблиці 1. (з огляду на незначну кількість фіксацій процентне співвідношення не подається).

Таблиця 1.

Питома вага жіночих антропонімів у XIV столітті

	XIV ст.
Однолексемні іменування	17 фіксацій
Дволексемні іменування:	
1) Ім'я + описова посесивна назва	22 фіксації
2) Ім'я + відтопонімне означення	12 фіксацій
Трилексемні іменування	2 фіксації

У XIV ст. найпоширенішим способом ідентифікації жінок були назви у вигляді описових патронімів та андронімів. Іменування жінки за одним особовим іменем здійснювалося в разі, якщо ім'я чоловіка чи батька уже згадувалося в тексті або стояло в препозиції до імені жінки. Рідше в іменуванні жінок присутнє відтопонімне означення, котре свідчило про знатне походження жінки.

Іменування жінок у XV–XVIII столітті

У XV ст. **однолексемні іменування жінок** залишаються поширеним способом ідентифікації. Однак самостійне вживання жіночих імен ще не є типовим явищем, адже контекст речення чи тексту досліджуваних офіційних документів передбачав препозицію імені родича чоловічої статі. Ім'я жінки завжди супроводжувалося сполуками присвійних займенників та апелятивів *žena, manželka, dcera, uxori*. У такий спосіб оформлялася родинна належність жінки. Питома вага таких однолексемних антропонімів у той період ще досить висока — близько половини усіх іменувань: *Přibík měl ženu Katru* (1456 Ač-1, 174), *Bartoň a jeho manželka Marketa* (1445 BL, 56), *Pavel Stryček a*

Lida manželka jeho (1464 BL, 65), *Jana a Annu, manželku jeho* (1527 Ač-26, 57), *Katrusi jeho manželce* (1454 Ač-2, 184), *Welca jeho manželka* (1414 Ač-2, 446), *Anně manželce jeho* (1454 Ač-2, 197), *Anně ženě swe* (1465 Ač-3, 362), *Oršila jeho manželka* (1429 Ač-2, 205), *Dorotě jeho manželce* (1429 Ač-2, 205), *jeho manželce Alžbětě* (1454 Ač-2, 205), *Kunka manželka jeho* (1409 Ač-2, 370), *domine Dorothee vxori sue* (1409 PDZ-2, 63), *swú dceru pannu Žofku* (1404 Ač-1, 144).

Якщо жінка було вдовою, то ім'я чоловіка вказувалося лише в окремих випадках, коли поставала необхідність підтвердження родинних зв'язків, наприклад при оформленні спадку. Іменування вдів представлені, як правило, у вигляді антропонімію-апелятивного сполучення зі словом *vidua* (вдова): *Katherina vidua* (1407 PDZ-2, 38), *Petra vidua* (14118 BL, 35), *vidua Blazka* (1407 PDZ-2, 40), *Wawrzena vidua* (1412 PDZ-2, 88), *Wogka vidua* (1418 BL, 35).

Дволексемні жіночі іменування. У XV–XVI ст. відбуваються якісні зміни в структурі дволексемних антропонімів, що ідентифікували жінок. У складі таких іменувань і надалі актуальним є присутність імені чоловіка чи батька як голови сім'ї. Однак змінюється морфологічна структура таких присвійних назв. З XV ст. з'являються синтетично виражені патроніми та андроніми. Їх питома вага ще незначна – 15,4 % від усієї кількості присвійних означень. Але вже в XVI ст. кількість фіксацій синтетично виражених посесивів становить 65%. Динаміка поширення аналітично та синтетично виражених посесивних назв у складі іменувань жінок представлена у таблиці 2.

Таблиця 2.

Питома вага посесивних назв у складі іменувань жінок у діахронії (у відсотках)

	XIV ст.	XV ст.	XVI ст.	XVII ст.
Аналітично виражений посесив	100	84,6	35	2
Синтетично виражений посесив	-	15,4	65	98

Описові іменування жінок, як правило, — це розгорнуті найменування, що містять не тільки ім'я родича, але і його прізвисько чи допрізвищеве означення: *Annou, dcerou jeho Jana pernikáře z Berúna* (1533 Ač-26, 19), *Dorota, dcera Jana Třebičského* (1533 Ač-26, 69), *Markytě, dceři Jiříka Fioly* (1543 Ač-26, 22), *Johanna, dcera Petržilková* (1533 Ač-26, 70), *Uršila požustala vdova po někdy Jiříkovi Vlkovi* (1528 Ač-26, 9), *Kačce, své schovanici, ženě Wachmanově z Mitrovic* (1512 Ač-19, 78), *pani Johanka, dcera páně Petrovu na Třevači* (1512 Ač-19, 76), ***pani Marketu, Bartošovou ženu nebožku*** (1511 Ač-19, 74), *Anna, manželka někdy Prokopa Klokočky měšečníka* (1534 Ač-26, 41), *Alžbeta, manželka páně Buzková* (1512 Ač-19, 73), *Elžka, manželka Matouška krajčího* (1512 Ač-19, 118), *Kateřina, slovutného Jiříka z Bernarečku manželka* (1526 Ač-26, 107), *Anna, manželka Řehoře řezníka* (1511 Ač-26, 48), *Markety, Jakubovy baby* (1535 Ač-26, 72).

Синтетично виражений посесив в іменуваннях жінок утворювався за допомогою суфікса **-ová**, котрий приєднувався до індивідуального прізвиська, рідше — до імені чоловіка або батька. Уже з XVI століття в чеських дволексемних іменуваннях жінок така присвійна назва не тільки превалює, але й доповнюється ще одним морфологічним компонентом — субстантивним.

1) **Ад'єктивний компонент жіночих іменувань утворювався за допомогою суфікса -ová:** *Dorotha Pecmanová* (1430 Ač-26, 2), *Kateřina Bořková* (1472 Ač-26, 4), *Dorotha někdy Marková* (1426 Ač-26, 1), *Machna Tožičová* (1420 Ač-2, 197), *Elzcie Sudiatkowe* (1437 PDZ-2, 154), *Elžka Sudradková* (1437 Ač-2, 384), *Margtetě Hanušowe, zlátníka královského* (1454 Ač-2, 194), *Dorothee dicte Kladywowe* (1418 BL, 36), *Kačka Zubková* (1445 BL, 55), *Vačková Duora* (1455 BL, 64), *p. Katerina Rochovcová* (1512 Ač-19, 81), *p. Marketa Zlatníková* (1512 Ač-19, 92).

2) **Субстантивний компонент жіночих іменувань, оформлений з допомогою суфікса -ka:** *Kateřina Přemylka* (1457 Ač-1, 163), *Kateřina Mavranka* (1547 Ač-26, 189), *panně Anně Běšince* (1533 Ač-26, 146), *Majdalenou*

Gamaryrkou (1541 Ač-26, 99), *Rabuska Vaňa // Vaňa vdova Rabuska* (1507 BL, 86), *Marta Mulačka* (1512 Ač-19, 90), *Voršila Kašparka* (1540 Ač-26, 95), *Dorota Pešťalka* (1512 Ač-19, 92), *Eva Štefanka* (1540 Ač-26, 96), *Majdalenou Šalomunkou* (1541 Ač-26, 99), *Martha Hradička* (1502 Ač-19, 53), *Anna Kotaska* (1526 Ač-26, 55). Андроніми та патроніми з суфіксом *-ka* присутні в усіх південослов'янських мовах, у словацькій, польській та українській [2, с.233]. Франтішек Їлек (Оберфалсер) переконаний, що у чехів це давній спосіб творення іменування дружини від імені або назви за професією чоловіка [5, с. 229]: *Duška, kuchařka kněze Mikulášova Doušová* (1511 Ač-13, 418), *Majdalena Jindřichová bečvářka* (1511 Ač-13, 442), *Čejkarka šenkérka v Holanech* (1455 Ač-1, 170). Можна припустити, що за допомогою суфікса *-ička*, творилися іменування доньок: *Martha Hradička* (1502 Ač-19, 53). Ф. Їлек стверджує, що подібні явища присутні також у деяких чеських діалектах [5, с. 229].

Питома вага ад'єктивних та субстантивних посесивів у XVI ст. становить 69% та 31% відповідно. Джерела ділової писемності XVI–XVII століть засвідчили високу продуктивність ад'єктивних компонентів з суфіксом *-ová* на фоні поодиноких фіксацій субстантивних компонентів з суфіксом *-ka*. Ф. Їлек переконаний, що у такий спосіб іменують жінок у всіх чеських діалектах, однак лише в присутності іменованої жінки. У разі її відсутності вживають присвійні іменування на *-ová* [5, с. 229].

Одиничними є описові конструкції, що ідентифікували жінку без її імені: *Čapek který měl sestru Harantowu* (1456 Ač-1, 174), *panie Brlozčíně dceří* (1512 Ač-19, 106), *nebožka Hronová* (1512 Ač-19, 87), *panie Rousce* (1495 Ač-26, 48). Поряд з цим з XVI ст. збільшується кількість фіксацій самотійних андронімів: *pani Rochovcová* (1512 Ač-19, 81), *pani Sirotková* (1512 Ač-19, 93), *pani Jeničkovou* (1542 Ač-26, 198), *Ptáčková* (1525 Ač-22, 55), *Kašparce* (1540 Ač-26, 95), *paní Hrochová* (1538 Ač-26, 90), *páně Brchancově* (1512 Ač-19, 129), *paní Jandová* (1512 Ač-19, 99), *ona Hnátová* (1525 Ač-26, 38), *ona Mášková* (1512 Ač-19, 98). Це свідчить не тільки про високий ступінь ідентифікації жіночих іменувань на *-ová*, а й про закріплення таких назв на

рівні антропонімійної традиції. З XVII століття допрізвищеве родинне означення жінки виражалося за допомогою присвійного прикметника на *-ova*. У подальшому цей спосіб став визначальним при ідентифікації осіб жіночої статі. Так, сучасні прізвища жінок утворюються додаванням присвійного суфікса *-ová* (для ад'єктивних прізвищ *-á*) до прізвища чоловіка чи батька. До того ж це правило поширюється також і на прізвища жінок – іноземок.

З XVI ст. дволексемні іменування могли містити й прізвисько жінки. У ролі прізвиська вживалася назва за ремеслом жінки або її чоловіка, утворена за допомогою суфікса *-ka*: *Krystynkou formankou* (1541 Ач-26, 99), *Markétě šafářce* (1525 Ач-22, 73), *Mandaleně pékařce* (1525 Ач-26, 37), *Dorota pekařka* (1529 Ач-26, 62), *Alžběta svíčnice* (1512 Ач-19, 92), *Duory kolářky* (1541 Ач-26, 99), *Barboře pastvici* (1525 Ач-22, 74), іноді індивідуальне прізвисько чоловіка: *Dorota Černá* (1537 Ач-26, 83), *Elžšku Mrštnú* (1512 Ач-19, 166). Рідше дволексемні іменування жінок представлені у вигляді андроніма та назви за професією: *Hnátové pekařce/ Majdaleně Hnátové* (1525 Ач-26, 38), *Vanclové šafářce* (1525 Ач-22, 74).

Поширеним способом є ідентифікація жінки за відтопонімним означенням. Як і в попередні століття, таким чином іменували жінок знатного роду або вказували на місце проживання особи, якщо цього вимагав документ. Як правило, відтопонімне означення в жіночих іменуваннях реалізувалося у вигляді іменниково-прийменникової конструкції з прийменником *z*: *urozené panie Anny z Albeřic* (1508 Ач-26, 1), *Markétha z Ounhoště vdova* (1512 Ач-19, 189), *Dorotu z Vratu* (1542 Ач-26, 140), *Lidmile z Tuchoraze* (1504 Ач-26, 139), *Katheřinu z Hostúně* (1511 Ач-19, 48), *Anny z Ledec manželky* (1514 Ач-26, 131), *Johanka z Dědibab* (1533 Ач-26, 145), *Salomena z Radovesic* (1511 Ач-19,3 6), *Johanka z Koupidlna* (1512 Ач-19, 76), *Elška z Mikovic* (1512 Ач-19, 105). У XVI ст. такі конструкції становили 87,5 % від числа усіх відтопонімних означень, і тільки 4,76 % реалізовані у вигляді відтопонімного прикметника з суфіксом *-ská*: *pani Dorota Mikovská* (1512 Ач-19, 126), *Lída Černohorská* (1515 Ач-26, 107), *pani Mandelena*

Kerovská (1512 Ač-19, 114), рідше описовою конструкцією: *Bítu, obyvatelkyní na Horach Kutnach* (1539 Ač-26, 94).

В аналізованих пам'ятках подекуди фіксуємо випадки елімінації імені жінки та вживання андроніма чи патроніма у поєднанні з відтопонімним означенням: *neboha Ptáčková z Cziesticz* (1525 Ač-22, 55), *pani Ščastné z Fulšteina* (1505 Ač-2, 398), *pani Konvová, městka Starého města Pražského* (1512 Ač-19, 199).

Трилексемні іменування жінок. З XVI століття з'являються фіксації трилексемних жіночих іменувань. Очевидно, в умовах певного мовного узусу бракувало дволексемного найменування. Найчисленнішу групу таких іменувань становлять конструкції у складі особового імені жінки, посесивної назви (андроніма чи патроніма) або відтопонімного означення. Послідовність компонентів у таких антропонімах стабільна: посесивна назва завжди стоїть у препозиції до відтопонімного означення: *Jana Křižová z Berúna* (1541 Ač 26, 21), *Marketa Charouzová z NmP* (1511 Ač-19, 19), *Martha Miková z Votic* (1512 Ač-19, 94), *Kateřina Rochovcová z Stroupce* (1511 Ač-19, 81), *Anna Maternová z Litohlav* (1511 Ač-19, 19), *Elška Jandová na Toušení* (1512 Ač-19, 99), *Kateřina Sirotková z Hradce Krlové* (1512 Ač-19, 92), *Anna Benešová z Jivovice* (1512 Ač-19, 155), *Anička Rábová z Svinětic* (1512 Ač-19, 113), *Katheřina Stěpánová z Prahy* (1512 Ač-19, 158), *Marketa Mazlová z Rakovníka* (1512 Ač-19, 103), *panně Margaretě, Johanessové dceři z Tachová* (1484 Ač-26, 28).

Й. Бенеш, покликаючись на Я. Гулаковського, стверджує, що з XVI ст. знатні заміжні жінки та вдови, як правило, іменувалися за особовим іменем чи прізвиськом чоловіка та за назвою свого роду [3, с. 24]. Тобто *Jana Křižová z Berúna* була жінкою *Křiže*, а походила з *Berúna*. З цією антропонімією традицією, очевидно, пов'язана й сувора регламентація послідовності компонентів.

Іноді один з компонентів реалізується у вигляді описової назви, наприклад, нею може бути відтопонімне означення: *Zuzana Vyšková, městka Starého města Pražského* (1511 Ač-19, 44), *Alžběta Mašková, městka Nového*

města Pražského puovodem (1512 Ač-19, 98), *Regina Vlková na Horach Kutnach obývající* (1511 Ač-19, 17), посесивна назва *Kateřina z Kozojed, manželka někdy Smila Ražického ze Vchynic* (1532 Ač-26, 27), *Johanka z Přítočna, manželka někdy Jana Širokého z Mirovic* (1540 Ač-26, 45), *Anežka z Březnice, jeho Hošťalková manželka* (1511 Ač-19, 13), *Barbora z Zarášova, manželka Jindřicha Kamayka z Pokratic* (1511 Ač-19, 24). Аналізований матеріал свідчить, що описова назва несе додаткову інформацію про іменовану особу. Присутність описового компонента у кінці трилексемних антропонімів вказує на актуальність таких поширених іменувань лише за певних обставин.

Значно рідше в межах трилексемних жіночих іменувань уживаються дві посесивні назви. Й. Бенеш висловлює припущення, що вдова, котра вдруге вийшла заміж, могла іменуватися також за прізвищем свого першого чоловіка [3, с. 24]. У таких випадках поєднувалися два андроніми: *Anna Rybová, vdova pozustalá po smrti Jilka zvonáře* (1502 Ač-26, 113), *Kateřina Kulová někdy Adama řezníka manželka* (1545 Ač-26, 103), *Kateřinú, někdy Jakuba Šalomuna a nyní Václava trubače manželku* (1488 Ač-26, 31), *pani Ofka, někdy manželka Jana Holého Rytieře z Přiekopa, a nyní žena Vaňkova Lykova* (1435 Ač-26, 12). Іноді фіксуємо іменування жінок, що містять одночасно патронім та андронім: *Majdalena, dcera neb. Václava Kantorá a manželka Duchková* (1541 Ač-26, 100), *pani Marketa Johaneská, žena Bartošová* (1511 Ač-19, 74), *dcera Weberova Kateřina Voršila* (1623 Ač-23, 189).

Менш поширеними є трилексемні іменування з двома особовими іменами. Як правило, такі антропоніми ідентифікували представниць соціальних верхів. У ролі третього компонента зазвичай реалізується відтопонімне означення чи андронім: *Anna Kateřina Stařímská* (1740 Ač-24, 213), *hr. Marie Anna Hrzanová* (1741 Ač-24, 219).

Одиничними є поєднання різних антропоніміїчних означень, напр., назв за оселею, описових андронімів та відтопонімних означень: *Martha od Křižka sNmP* (1512 Ač-19, 86), *Alžběta od bílých křižuv, v SmP obývající* (1512 Ač-19, 90), *Lidmilu jinak Příbu, manželku Václava Rysavého z Třebeská* (1511 Ač-

19, 22), *Klára, vdova po neb. Boršovi barvieři, městka Starého města Pražského* (1475 Ač-26, 14).

Аналізований матеріал засвідчив, що часто іменування жінок у XV–XVI ст. — це поширені синтагми, котрі, за висловом Й. Бенеша, були не іменем, а точнішим визначенням особи. Незмінним залишалося тільки особове ім'я [3, с. 24]. Пор.: *Kateřině, která se vdala za Jakuba Věžického* (1512 Ač-19, 1512), *Martú, dceru Mikulášovu Pušpankovú z Berúna, nyní manželkú Jankovú, syna Řehořkova nožieře* (1446 Ač-26, 17).

Що стосується представниць аристократичного походження, то їхні іменування, зафіксовані у джерелах XVII–XVIII ст., могли містити чотири та більше компонентів. Як правило, поєднувалися:

а) два особові імена, посесивний компонент та одне чи кілька відтопонімних означень: *Lucie Otílie hraběnka Slavatová z Hradce* (1628 Ač-23, 13)/ *Lucie Otílie hraběnky Slavatové rozene z Hradce na Hradci, Telčí a Stráží* (1628 Ač-23, 12), *paní Marie Magdalena Trčková, rozená z Lobkovic* (1622 Ač-22, 549), *paní Beatrix Benigna kněžna z Portiae a Brugnieri, rozena Kavkovna z Ričan* (1665 Ač-23, 403), *panně Lidmile Břežanské z Břežan převoře* (1601-30, Ač-23, 379), *panně Žofiji Albínce z Helfenburku abatyši* (1601-30, Ač-23, 379), *Anna Kateřina Stařímská rozena Dohalská z Dohalic a na Sobětuši* (1740 Ač-24, 213);

б) андронім і патронім: *ur. paní Františce Magdaleně Zárubově rozené Grammové* (1678 Ač-23, 435);

в) відтопонімне означення та андронім: *urozenej pani Perchtě z Krawař, mej Petra ze Šternberka vlastniej manželce* (1415 Ač-1, 146). Аналізовані факти свідчать, що кожен компонент АФ підкреслював знатне походження поіменованої особи.

Кількісне співвідношення одно- та багатолексемних іменувань жінок у XV–XVII століттях представлено в таблиці 3.

Таблиця 3.

Питома вага багатолексемних жіночих іменувань у XV–XVII ст. (у відсотках)

	XV ст.	XVI ст.	XVII ст.
Однолексемні іменування	49	18,8	11
Дволексемні іменування	51	63,2	87
Трилексемні іменування	-	18	2

З XVII ст. простежується стабілізація у вживанні жіночих іменувань. У більшості випадків жінку ідентифікували за особовим іменем та андронімом/патронімом на *-ová*: *Anna Šnybsová* (branna) (1680 BL, 107), *Anně Karáskovú* (1678 Ač-23, 459), а з XVIII ст. родинним означенням: *Jakub a Alžbeta Vostárek* (podd.) (1770 Ač-24, 415). Винятками є одиничні фіксації іменувань, що складаються з трьох і більше антропонічних лексем, носіями яких були представниці аристократичного походження.

Таким чином, іменування жінок у XIV–XVIII ст. реалізовані у вигляді поширених синтагм, які, крім особового імені жінки, передбачали присутність назви за батьком чи чоловіком. У межах однолексемного способу сімейна належність жінки оформлялась ланцюгоподібними іменуваннями таким чином, що ім'я голови сім'ї (чоловіка чи батька) стояло у препозиції до особового імені жінки. У межах дволексемного способу детермінацію жінок за родичами чоловічої статі у XIV столітті реалізовано у вигляді описових андронімів чи патронімів, а з XV ст. з'являються синтетичні варіанти цього виду антропонімічних одиниць. Синтетично виражений посесив у іменуваннях жінок утворювався за допомогою суфіксів *-ová*, *-ka* котрі приєднувалися до індивідуального прізвиська, рідше — до імені чоловіка або батька. З часом фіналь *-ová* слугувала для творення родинної допрізвищевої назви осіб жіночої статі, а згодом і прізвищ. У ролі допрізвищевої назви жінки іноді вживалися відтопонімічні означення та прізвиська.

Трилексемні жіночі іменування реалізовано у вигляді особового імені жінки, посесивної назви (андроніма чи патроніма) та відтопонімічного означення. Таким чином ідентифікували представниць соціальних верхів. З

XVI ст. поширеним явищем в іменуваннях аристократок стають чотирилексемні антропоніміїні формули, котрі включали два особові імені, посесивну назву та відтопонімічне означення.

Скорочення

- Ač-1 — Archiv český čili staré písemné památky české a moravské. Díl 1. Vydal F.Palacký. – Praha, 1840. – 612 s.
- Ač-2 — Archiv český čili staré písemné památky české a moravské. Díl 2. Vydal F.Palacký. – Praha, 1842. – 584 s.
- Ač-19 — Archiv český čili staré písemné památky české a moravské. Díl XIX. Vydal J.Čelakovský. – Praha, 1901. – 707 s.
- Ač-23 — Archiv český čili staré písemné památky české a moravské. Díl Vydal J.Kalousek. – Praha, 1906. – 600 s.
- Ač-24 — Archiv český čili staré písemné památky české a moravské. Díl Vydal J.Kalousek. – Praha, 1908. – 605 s.
- Ač-26 — Archiv český čili staré písemné památky české a moravské. Díl Vydal J.Teige. – Praha, 1909. – 634 s.
- AGO — Annales Gradicensis-Opatovicenses [Letopisy Hradištsko-Opatovické] ed. Josef Emler / Fontes rerum Bohemicarum. – Tom II/2. – Pragae, 1875. – S. 386-400.
- BL — Listiny a zápisy Bělské o věcech městských a sedlských z let 1345 – 1708. Vydal J.Kalousek. – Praha, 1889. – 154 s.
- CDB-1 — Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae edidit Hustavus Friedrich. – Tomus I. – Pragae 1904-1907. – 568 s.
- CDB-2 — Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae edidit Hustavus Friedrich. – Tomus I. – Pragae 1912. – 574 s.
- CDS — Cronica Domus Sarensis [Kronika Žďárského kláštera] ed. Jaroslav Ludvíkovský / Cronica Domus Sarensis. – Brno, 1964. – S. 158-224.
- PDZ-1 — Pozůstatky desk zemských Království Českého Ed. Josef Emler. – Díl I. – Praha, 1870. – 607 s.

Література

1. Роспонд С. Структура и классификация древневосточнославянских антропонимов (имена) / С.Роспонд // Вопросы языкознания. – 1965. – № 3. – С. 3-21.
2. Чучка П.П. Антропонімія Закарпаття / П.П. Чучка. – Ужгород, 2008. – 672 с.
3. Beneš J. O českých příjmeních / J. Beneš. – Praha, 1962. – 356 s.
4. Blanár V. K vývinu slovanských osobných pomenovacích sústav / V. Blanár // Třetí zasedání mezinárodní komise pro slovanskou onomastiku při Mezinárodním komitétu slavistů v Domě vědeckých pracovníků ČSAV v Liblicích u Prahy (14.- 17.9.1966): sborník referátů a příspěvků. – Zvláštní příloha ZMK ČSAV, 1967. – S. 21-38.

5. Oberpfalcer F. Přechylování jmen jako výraz rozdílu v pohlaví I-II / F. Oberpfalcer // Naše řeč 8. – Ročník 16/1932. – S. 197, S. 225-231.

ЧЕШСКИЕ ЖЕНСКИЕ АНТРОПОФОРМУЛЫ ДОФАМИЛЬНОГО ПЕРИОДА

Н.Н. Петрица

Аннотация

В статье проанализировано средства и способы образования женских антропонимных формул, зафиксированных в чешских письменных источниках дофамильного периода.

Ключевые слова: антропоним, однолексемные именованья, многолексемные антропонимы, оттопонимное определение, патроним, прозвище.

THE CZECH FEMALE ANTRONIMIC FORMULAS OF PRE-PROPER NAME PERIOD

N.M. Petritsa

Summary

The article deals with the ways and means of forming female antroponimic formulas found in old Czech documents of pre-proper name period.

Key words: anthroponym, one-lexeme personal name, multi-lexeme anthroponyms, toponimic attribute, patronym, nickname.